

مبانی، کارکردها

و

ویژگی‌های مساجد

نویسنده و تالیف

حجة الاسلام، محمد مهدوی عارف

دکتر سیدجوادهاشمی فخررکی

سرشناسه	مهدوی عارف، مجلد ۱ - ۱۱
عنوان و نام پدیدآور	مبانی، کارکردها و ویژگی‌های مسجد/ تدوین و تالیف محمد مهدوی عارف، سیدجواد هاشمی فشارکی.
مشخصات نشر	تهران: وانی، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	۴۱۲ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۶۵۶۴-۹۶-۸
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. [۴۰۳] - ۴۱۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	مسجدها
موضوع	Mosques
شناسه افزوده	هاشمی فشارکی، سیدجواد، ۱۳۴۰ -
رده بندی کنگره	BP۲۶۱/م۸۴م۲ ۱۳۹۵:
رده بندی دیویی	۲۹۷/۷۵:
شماره کتابشناسی ملی	۴۲۶۲۹۴۳:

مبانی خاک‌دها و ویژگی‌های مساجد

نویسندگان: محمد مهدوی عارفی - سید جواد هاشمی فشارکی
ویراستار: محمد حسن فاطمی راد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۶۴-۹۶-۸

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۳۳۰۰۰ ریال

نشر و انیا: خیابان جمهوری خیابان منیری جاوید - تهران ۱۴

تلفن: ۶۶۹۵۱۶۴۳-۶۶۹۱۵۳۱۱-۹۱۲۱۸۶۶۵۵۸

مرکز پخش: خیابان شهید مدنی، خیابان وحیدیه، میدان تسلیحات، کوچه

مسجد جامع فاطمیه غربی، روبروی مسجد، ساختمان پزشکان فاطمیا، طبقه سوم

مرکز رصد روان‌شناسی اسلامی تلفن ۷۷۲۵۷۵۱۷-۰۳-۹۱۲۵۵۸۰۱

فهرست مطالب

۱۵	مقدمه مؤلفین
۱۵	بنام صاحب مسجد
۱۹	فصل اول
۱۹	مفهوم مسجد در آیات و کلام و سیره معصومین (س)
۱۹	مسجد در لغت
۲۱	مسجد در اصطلاح
۲۲	مسجد در قرآن
۲۷	جایگاه مسجد
۲۹	سیره معصومین در خصوص مسجد
۲۹	مسجد قبا
۳۲	ورود به مدینه و مأموریت ناقه
۴۷	مسجد و سایر معصومین علیهم السلام
۵۳	جمعه بازار شیاطین
۵۴	محراب، نزدیک‌ترین نقطه‌ی اوج
۵۴	مراسم ازدواج فاطمه علیها السلام
۵۷	گریه‌های معصومین علیهم السلام
۵۷	در آستانه‌ی مسجد
۵۸	امام سجاد علیه السلام در مسجد جامع شام
۵۹	مساجد در شب تار
۶۰	ماجرای پناه آوردن ابولبابه به مسجد

۶۱	دعای امام صادق علیه السلام در سهله
۶۳	معامله‌ای معنوی مقابل مسجد
۶۵	امام رضا علیه السلام در مسجد مدینه
۶۵	سرگرمی‌های دنیوی در مسجد
۶۶	اهتمام به نماز جماعت صبح
۶۶	عنایت حضرت امام جواد صلی الله علیه و آله
۶۸	حضرت مهدی علیه السلام
۶۹	فصل دوم
۶۹	آثار و فواید حضور در مسجد
۷۳	بهره و پاداش الهی
۷۵	نقش مساجد در تامین بهداشت روان انسان
۷۷	آثار سیاسی، اجتماعی حضور در مسجد
۷۸	کسب رضایت پروردگار
۷۹	گشایش امور
۷۹	افزایش حسنات و کاهش سیئات
۸۰	رسیدن به فواید هشتگانه
۸۰	آگاهی از احوال یکدیگر
۸۱	آثار روحی و اخلاقی
۸۲	آثار سیاسی - اجتماعی مسجد
۸۸	آثار تربیتی
۸۹	ارتقا روحیه ایثار و انفاق
۹۰	آثار مسجد بر خانواده

۹۳	فصل سوم
۹۳	سیر تاریخی مساجد اسلام (پیشینه مسجد در دوران مختلف)
۹۴	هجرت پیامبر (ص) و شکل‌گیری مساجد در صدر اسلام
۹۹	پیشینه کارکردهای مسجد در صدر اسلام
۱۰۱	پیشینه مسجد در ایران
۱۰۷	تهران قدیم و جدید و مساجد آن
۱۱۸	مساجد و انقلاب اسلامی
۱۲۵	کارکردهای مختلف مساجد در انقلاب اسلامی
۱۳۱	فصل چهارم
۱۳۱	مسجد و پیشینه کارکردهای آن
۱۳۳	گفتار اول: نقش عبادی مسجد
۱۴۲	نقش و کارکرد معنوی مساجد
۱۴۳	نقش مسجد در انجام عبادت شایسته
۱۴۴	ذکر و یاد خداوند در مسجد
۱۴۵	نماز جماعت
۱۴۶	قرائت قرآن
۱۴۷	دعا و نیایش
۱۴۸	اعتکاف
۱۴۸	آثار تربیتی، اخلاقی و رفتاری مسجد
۱۴۹	گفتار دوم: کارکرد ارزشی مسجد
۱۵۰	مسجد و خانواده
۱۵۳	کارکردهای جنسیتی مسجد

۱۵۴	مسجد و آغاز شکل گیری خانواده (عقد نکاح)
۱۵۵	مسجد و تداوم خانواده (تنظیم روابط، برداشتن اختلافات)
۱۵۵	مسجد و خانواده
۱۵۶	خانواده مسجد
۱۵۷	گفتار سوم: نقش اجتماعی مسجد
۱۵۸	مسجد بانو: ارتباطات جمعی
۱۵۹	مسجد جایگاه مشورت
۱۶۰	مسجد و وحدت اجتماعی مسلمین
۱۶۱	راز منظم کردن صلوات در نماز جماعت
۱۶۲	مبارزه با تفرقه و پراکندگی در مسجد
۱۶۲	مسجد و امر به معروف و نهی از منکر
۱۶۳	امور تعاونی و اجتماعی مردم
۱۶۴	گفتار چهارم: نقش خدماتی مسجد
۱۶۴	مسجد جایگاه قضاوت
۱۶۵	مسجد پناهگاه بی پناهان
۱۶۵	خدمات پزشکی و درمانی مسجد
۱۶۶	مسجد محل رفع مشکلات
۱۶۶	مسجد محل استقبال از هیئت‌های خارجی
۱۶۶	گفتار پنجم: نقش علمی، آموزشی مسجد
۱۷۱	ترجیح جلسات علمی بر جلسات دعا در مسجد، در زمان رسول خدا
۱۷۲	گفتار ششم: نقش و کارکردهای تربیتی، آموزشی و فرهنگی مسجد
۱۷۸	مسجد نخستین مرکز آموزشی و مدرسه دینی

۱۷۹	 محتوا و سبک آموزش در نخستین مسجدها
۱۹۴	 الف (نقش تربیتی مسجد
۲۰۱	 ب) نظام آموزشی در مساجد
۲۰۴	 مسجد نخستین مرکز آموزشی و مدرسه دینی
۲۰۵	 محتوا و سبک آموزش در نخستین مسجدها
۲۰۷	 پیوند مسجد و کتابخانه
۲۱۴	 گفتار هفتم
۲۱۴	 نقش تبلیغی مسجد
۲۲۲	 گفتار هشتم
۲۲۲	 کارکرد سیاسی، نظامی مساجد
۲۳۰	 کارکردهای روان شناختی مسجد
۲۴۰	 پایگاه مبارزات سیاسی - نظامی
۲۴۱	 گفتار نهم
۲۴۱	 کارکرد حقوقی
۲۴۳	 گفتار دهم
۲۴۳	 مسجد، نماد و کانون معماری و فضای کالبدی شهری
۲۴۴	 گفتار یازدهم
۲۴۴	 مسجد، ارائه الگویی از جامعه مطلوب دینی
۲۴۷	 فصل پنجم
۲۴۷	 چالشها و مشکلات مساجد
۲۸۹	 فصل ششم
۲۸۹	 راهکارها و راهبردهای تقویت مساجد

آموزش مورد نیاز متصدیان مسجد.....	۳۴۹
ایجاد نمازخانه در همه مکانها.....	۳۵۰
نمونه بودن مسجد.....	۳۵۱
تقویت جنبه اقتصادی.....	۳۵۲
جنبه سیاسی.....	۳۵۳
اثر بخشی عناصر فعال در مسجد.....	۳۵۴
شایستگی های جماعت (مأمومین).....	۳۶۳
الگو برداری مساجد موفق.....	۳۷۱
تنوع بخشی برنامه ها و خدمات.....	۳۷۳
جذب حداکثری.....	۳۸۷
سخن پایانی.....	۳۹۹
منابع.....	۴۰۳

بنام صاحب مسجد

مسجد به عنوان محل تجمع و عبادت نقش خاصی را در عصر نبوی به عهده داشت و علاوه بر مرکزیت اداری - سیاسی، محل علم و آموزش و به منزله محلی برای وعظ و ارشاد و حل و فصل اختلافات مساجد و نخستین مرکز تعلیم به شمار می‌رفت. در سال‌های آغاز قرن دوم هجری تحولی جدید در آن به وجود آمد و نقش عمده‌ای در زمینه آموزشی و علمی به عهده گرفت که نتیجه آن بساطت و سادگی فتوحات اسلام بود. شکوفایی مساجد تا پایان سده سوم هجری ادامه داشت ولی بایستی یادآوری نمود که در همه مساجد به امر آموزش پرداخته نمی‌شد و این امر منحصر و محدود به مساجد بزرگ و با اعتبار بود که به خاطر شرایط محلی، فرهنگی و مذهبی و برخی عوامل دیگر بر مایه ساجد برتری داشتند و نقش نوعی دانشگاه عمومی را عهده‌دار بودند. نخستین مرکز علمی - پژوهشی به جهت گسترش علوم و فنون، بیت الحکمه نام داشت که در بغداد عصر عباسی تأسیس شد. اساس آن از کتابخانه‌ای کوچک پایه‌ریزی شده بود و در زمان مأمون توسعه یافت.

با بررسی تاریخ گذشته انقلاب شکوهمند اسلامی جدا از این که مساجد محل عبادت، تربیت و آموزش بوده است، مساجد مکان امنی برای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی در بسیاری از موارد نیز محسوب می‌شده است، جلسه‌های وعظ و خطابه و سخنرانی‌های روشن‌گرایانه اهل علم و دین در مسجد، نقش مؤثری در بیداری و آگاهی مردم داشته و دارد. در نتیجه،

مسجد، پایگاه خیزش انقلابیان و مبارزان دین‌داری است که با کُز روی‌ها و کُز رفتاری‌های جامعه به مقابله برمی‌خیزند و حرکت‌های انقلابی را سازمان‌دهی می‌کنند.

مقام معظم رهبری، با اشاره به نقش انقلابی مسجد و احیای مساجد کشورهای اسلامی پس از انقلاب اسلامی ایران می‌فرماید: «تا قبل از انقلاب اسلامی، کسی جرأت نمی‌کرد دم از اسلام بزند. در این کشورهای اسلامی که امروز مسجدها رونق پیدا می‌کنند و کانون تحرک می‌شوند، تا دیروز مسجدها متعلق به یک مشت پیرمرد از کار افتاده بود. امروز آن مسجد جای جوانان و کانون جنبش‌هاست».

مؤمنان بسیار آه، مبارزه با حکومت ستمگر پهلوی را از مسجد آغاز کردند و آن را مرکز فعالیت سیاسی، اجتماعی خود قرار دادند. رژیم پهلوی می‌کوشید مساجد را به انزوا بکشانند و جوانان را از آن‌ها دور نگه دارد و فعالیت‌های مذهبی و سیاسی مساجد را کنترل کند. به همین دلیل، به کنترل و اعطای و جلسه‌های سخنرانی و فعالیت‌های فرهنگی مردم در مساجد می‌پرداخت. نقش مسجد در انقلاب اسلامی به قدری گسترده بود که رژیم، درب برخی از مساجد را بست. البته حکومت پهلوی نتوانست مانع کارایی مساجد شود و مساجد، به پایگاه انقلاب و مرکز نشر آموزه‌های اسلامی و محل وحدت نیروهای انقلابی تبدیل شد. مساجد، مرکز تبادل اطلاعات و جلسه‌های مشاوره میان مبارزان بود و پخش اعلامیه در بیشتر مساجد ایران صورت می‌گرفت.

مساجد عمده‌ترین ابزار روحانیت برای ارتباط با اقشار مختلف جامعه بودند که از این طریق ایدئولوژی انقلاب و پیام روحانیت به گوش مردم می‌رسید. همچنین عامل اصلی بسیج تجار و بازاریان، مساجد بودند که به دلیل پیوند تاریخی مسجد و بازار در قیام‌ها و اعتراضات مردمی، مسجد مرکز تشکل و سازماندهی بازاریان بود. بنابراین در انقلاب اسلامی، مساجد به عنوان یکی از ارکان عمده انقلاب یعنی سازمان و پایگاه اجتماعی گروه‌های مخالف رژیم در کنار دو رکن دیگر یعنی رهبری و ایدئولوژی به نقش آفرینی پرداختند و به عنوان یک نهاد مدنی بومی با ارائه کارکردهای گوناگون توانستند در مقایسه

با سازمان‌ها و نهادهای نوین، نقش بسیار مهمی در جامعه ایفا کنند و قابلیت مذهب و نهادهای مذهبی را به نمایش بگذارند^۱

در جریان جنگ تحمیلی، رزمندگان هشت سال دفاع مقدس در مساجد آمادگی‌های لازم سیاسی و عقیدتی (و نیز پشتیبانی) را پیدا می‌کردند و خود را آماده برای نبرد دشمن می‌کردند و پایگاه‌های بسیج مساجد که امروزه نیز وجود دارند شرایط مناسبی را برای تربیت نسل جوان در ابعاد مختلف فراهم می‌نمودند. مساجد مکان مناسب ارایه ارزش‌های دینی و اعتقادی و مفاهیم فرهنگی بوده‌اند، نشستن پای سخنرانی‌های مذهبی و سیاسی، و شرکت در برنامه مذهبی ولادت و مصیبت اهل بیت: از موارد دیگری بوده است که نقش مساجد را در تقویت باطنی ارزشی معرفی می‌نماید.

لذا از آنجاکه مساجد در طول تاریخ علاوه بر کارکرد عبادی، کارکردهای دیگری هم در زمینه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی داشته است. تعیین جایگاه واقعی مساجد، موجب افزایش کارایی آن در تقویت و تثبیت و بسط زیرساخت‌های فرهنگ اصیل اسلامی و جامعه مسلمین خواهد شد. این اساس مطالب زیر در ساختار این کتاب بدان پرداخته شده است:

- در فصل اول: مفهوم مسجد در آیات و کلام و سیره ائمه (س) ارایه شده است
- فصل دوم: آثار و فواید حضور در مسجد تشریح شده است
- در فصل سوم: سیر تاریخی مساجد اسلام (پیشینه، مسجد در دورانهای مختلف) معرفی شده است
- فصل چهارم: مسجد و پیشینه کارکردهای آن تدوین شده است
- در فصل پنجم: چالشها و مشکلات مساجد بیان شده است
- و در فصل ششم: راهکارها و راهبردهای تقویت مساجد ارایه گردیده است

^۱ جعفر ساسان؛ نقش مساجد در انقلاب اسلامی مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

لازم است از کلیه عزیزان و سرورانی که در مراحل مختلف تدوین و تالیف قبول زحمت کرده اند و همچنین عزیزانی که از زحماتشان بهره برداری شده است، نهایت تشکر و قدردانی را داریم. بدیهی است این اثر خالی از اشکال و قصور نبوده، لذا از صاحب نظران، اساتید گرامی و دانشجویان عزیز خاضعانه تقاضا میشود، نظرات ارزشمند خود را جهت غنای بیشتر آن ارایه نمایند.

بهار ۱۳۹۵

محمد مهدوی عارف

سید جواد هاشمی فشارکی